

Wioletta Kochmańska

Uniwersytet Rzeszowski

O SYNONIMII POJĘĆ *PRZYJĄĆ* – *ODEBRAĆ* W SOCJOLEKCIE SIATKARSKIM

Wprowadzenie

W popularnych transmisjach medialnych znajdują się emocjonujące widza rywalizacje w różnych dyscyplinach sportowych, wśród nich także mecze piłki siatkowej. To zwykle audycje nadawane na żywo, którym towarzyszy komentarz sprawozdawcy (w mediach audiowizualnych) bądź dla których sprawozdawcza relacja jest jednocześnie formą konstytutywną przekazu (w radiu). W obu przypadkach relacjonujący opisują słowami także stałe, powtarzalne, wynikające z zasad elementy gry. W meczu piłki siatkowej sygnalizowanym elementem jest np. rozpoczęcie meczu lub jego delimitowanej składowej (czyli początek seta, wznowienie po przerwie technicznej, nowa rywalizacja o punkt). Wytypowany zawodnik jednej z rywalizujących drużyn wykonuje *zagrywkę*. To czynność uderzenia dłonią/jej częścią w piłkę po wyrzuceniu jej w górę lub puszczeniu z ręki, dzięki któremu piłka znajdzie się po stronie boiska zajmowanej przez przeciwników. Celem zawodników drużyny przeciwnej jest nie-dopuszczenie do zetknięcia się zagrywanej piłki z płaszczyzną własnego boiska i takie jej odbicie, aby co najwyżej po trzecim kontakcie z piłką zawodnika własnej drużyny znalazła się ona z powrotem na części pola gry rywali. W terminologii siatkarskiej to zwykle *przyjęcie zagrywki*¹ lub inaczej *odbiór zagrywki*². Z językowego punktu widzenia przyjęcie/odbiór zagrywki to rodzaj terminu specjalistycznego bliskiego słowotwórczemu zestawieniu, gdyż jako termin uniwersalny i bazujący na prostej sumie znaczeń składowych elementów nie spełnia kryterium frazeologizmu.

¹ Za: Krzyżanowski, *Przyjęcie zagrywki*, http://www.volleysystem.pl/oferta/241/lekcje_siatkowki_-_przyjecie_zagrywki.

² Za: Forum siatkarskie „Strefy siatkówki” [forum.siatka.org](http://forum.siatka.org/viewtopic.php?f=75&t=3929), <http://forum.siatka.org/viewtopic.php?f=75&t=3929>.

Celem artykułu jest wskazanie i objaśnienie mechanizmu relacji synonimii czasowników *przyjąć* – *odebrać* w socjolekcie siatkarskim. Dla jego osiągnięcia ważne będzie odtworzenie językowego obrazu określeń *przyjąć zagrywkę*, *odebrać zagrywkę* uwzględniającego kategorii semantyczne profilujące ich kulturowy obraz oraz uzasadnienie kontekstowej wymienności w przekazach relacji sportowych. Punktem odniesienia będą słownikowe definicje leksemów *przyjąć*, *odebrać*, ich stereotypowe postrzeganie w kulturze oraz ukazanie kontekstów, w jakich owe terminy funkcjonują w relacjach sportowych.

Oba przykłady terminologii siatkarskiej funkcjonują zamiennie i – jak się wydaje – synonimicznie w siatkarskim socjolekcie i wiązany ze wskazaną dyscypliną sportu uzusie społecznym. Jeżeli przywołać potoczne, pozbawione kontekstu, najprostsze rozumienie, *przyjąć* – *odebrać* nie są synonimami. To raczej określenia pewnego ciągu zdarzeń rzeczywistości rozpatrywanych z różnego punktu widzenia. Istnienia relacji synonimii między leksemami nie notuje słownik synonimów. Wspomniane źródło leksykograficzne dla hasła *przyjęcie* podaje szereg zastępników, ale – co kluczowe – chodzi o synonimy dla homonimu wskazanego rzeczownika [Żmigrodzki, 1997: 159], hasła *odbiór* zaś nie notuje.

Pozostając w tym fragmencie artykułu w metodologii semantyki strukturalnej, warto więc sprawdzić, jak oba wskazane terminy wyjaśniają inne publikacje słownikowe, co będzie szczegółowym przyczynkiem do prowadzonych już dociekań [Tworek, 2002: 251–257].

I. Konteksty leksykograficzne

1. PRZYJĘCIE

Uniwersalny słownik języka polskiego wskazuje dla hasła *przyjęcie* trzy różne objaśnienia: „**1. to rzeczownik od *przyjąć*** (izba przyjęć, ...), **2. «potraktowanie kogoś, czegoś w określony sposób, reakcja na kogoś, na coś»** (doznać chłodnego przyjęcia, ...) **3. «wystawny posilek dla zaproszonych gości»**” [Dubisz 2008: 788].

Podobne wyjaśnienie odnaleźć można w *Multimedialnym słowniku języka polskiego PWN*: „*przyjęcie* *n* I; *lm* D. ~ęć **rzecz. od *przyjąć*** «Przyjęcie towaru [...]» Coś jest do przyjęcia; coś jest nie do przyjęcia «coś można aprobować, [...] nie można zgodzić się na coś» Doznać chłodnego, uprzejmego, życzliwego itp. przyjęcia; (...)» «(wystawny) **posilek dla zaproszonych gości**» [...]” [MSJP³, hasło: *przyjęcie*].

³ Skrót MSJP oznaczać będzie w artykule elektroniczną wersję *Słownika języka polskiego PWN* pod redakcją S. Szymczaka.

Również słownik pod redakcją Witolda Doroszewskiego nawiązuje do wskazanych powyżej objaśnień dla hasła *przyjęcie*, uzupełniając je o nowe rozwinięcie: „handl. **podpis na wekslu ciągniony**, [...]” [SJP⁴, hasło: *przyjęcie*].

W świetle źródeł leksykograficznych trudno jest zatem wprost odnaleźć wyjaśnienie, które nawiązywałoby do rozpatrywanego sensu znaczeniowego *przyjęcie* łączliwe z rzeczownikiem *zagrywka*. Jedną z możliwości jest ulokowanie rozpatrywanego sensu w wyjaśnieniu *przyjęcie 1*, dlatego poszukiwania warto przenieść do sfery znaczeń ulokowanych w podstawie tej formacji (na co wskazują również objaśnienia słownikowe).

Przyjąć to przyimkowe złożenie utworzone na dawnym *jąć*, które kontynuowało znaczenie prasłowiańskiej podstawy *jemti o **pierwotnym znaczeniu brania** [Brückner 1985: 202].

Odpowiednio w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* dla *przyjąć* – *przyjmować* wskazano 7 typów objaśnień. Z podanych istotne dla prowadzonego wywodu staje się znaczenie 1, tj.: „**stać się (stawać się) odbiorcą jakiejś rzeczy, informacji, wypowiedzi, wziąć (brać) to, co ktoś dał (daje), ofiarował (ofiarywuje), zaproponował (proponuje) na własność lub pod opiekę, nie odmówić (nie odmawiać), nie odrzucić (nie odrzucać)**” [Dubisz 2008: 786], pozostałe rozwinięcia hasła, czyli 2 – zapewnić komuś pobyt, 3 – dać komuś pracę u siebie, 4 – dopuścić kogoś do siebie, 5 – zgadzać się na coś, 6 – urz. mieć ustalone godziny przyjęć i 7 – chem. wchłonać, przyswoić [Dubisz, red. 2008: 786 – 787], można w opracowaniu potraktować skrótowo. Szerzej niniejsze hasło rozwija MSJP, wskazując poza wymienionymi już dla *przyjąć* rozwinięcia kolejne, czyli 8 – podjąć się pełnienia, wykonywania czegoś, 9 – zaprosić kogoś jako gościa, pozwolić komuś złożyć sobie wizytę, 10 – zareagować na coś, potraktować kogoś, coś w określony sposób, zachować się jakoś wobec kogoś, czegoś, 11 – uznać coś za pewne lub możliwe; założyć [MSJP, hasło: *przyjąć*]. Do podanego zestawu znaczeń W. Doroszewski dopisuje jeszcze: 12 – wziąć na siebie, na swoją odpowiedzialność [SJP, hasło: *przyjąć*].

W dociekaniach leksykograficznych uwzględniono jeszcze *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, gdzie rozpatrywane hasło zyskało niemal identyczne z wymienionymi rozwinięcia [Bralczyk 2008: 673].

2. ODBIÓR

Słownik pod redakcją S. Dubisza hasłu *odbiór* przyporządkowuje następujące rozwinięcia: „1. urz. «**wzięcie, otrzymanie, odebranie czegoś, co jest dla danej osoby przeznaczone**», «czynności związane z urzędowym sprawdzeniem wykonania jakiejś pracy lub dopuszczenia czegoś do użytkowania»; [...] 2. książ. «sposób reago-

⁴ Skrót SJP to *Słownik języka polskiego* pod redakcją W. Doroszewskiego, dostępny w wersji elektronicznej: <http://doroszewski.pwn.pl/>.

wania na coś, rozumienia czegoś, odbierania wrażeń lub treści, percepcja», «sposób postrzegania jakiejś osoby»; [...] 3. tel.-rad. techn. «przyjmowanie sygnałów przez urządzenie elektryczne lub elektroniczne, [...]» [Dubisz 2008: 1115].

Niemal analogicznie traktuje się *odbiór* w *Multimedialnym słowniku języka polskiego*, przy czym sens *odbiór* 2 z objaśnień słownika pod redakcją S. Dubisza wpisano tu jako przenośne kontynuowanie znaczenia *odbiór* 1 [MSJP, hasło: *odbiór*]. Różnic w objaśnieniu hasła *odbiór* (pomijając sposób uporządkowania odnotowanych sensów) nie odnaleziono także w relacji W. Doroszewskiego [SJP, hasło: *odbiór*].

Odbiór w świetle przedstawionego w słownikach znaczenia (szczególnie *odbiór* 1) może przy pewnych założeniach (pominięcie kwantyfikacji) i kreatywnej postawie interpretatora dopuszczać łączliwość z rzeczownikami *zagrywka*. Założenia te to przyjęcie nie osobowego (konkretnego), ale podmiotowego (zbiorowego) rozumienia wywołanej definicją „danej osoby”. Konkretyzacja będzie tu zabiegiem wtórnym, możliwym dla wskazanego w meczu zdarzenia (czyli to jedna drużyna zagrywa, druga odpowiada za odbiór zagrywki, który zdarzeniowo przejmuję na siebie określony zawodnik). Łączliwości rzeczownika *odbiór* z rzeczownikiem *zagrywka* wprost potwierdzają źródła leksykograficzne, warto więc sprawdzić, czy tak samo dzieje się dla podstawy formacji *odebrać*.

Jak podaje się w publikacji pod redakcją S. Dubisza, *odebrać* – *odbierać* to: „1. «wziąć (brać) od kogoś z powrotem coś, [...]»; odzyskać (odzyskiwać)», 2. «zabrać (zabierać) coś, co się gdzieś lub komuś przekazało [...], 3. «zabrać (zabierać) z powrotem kogoś, kto przebywał gdzieś [...]», 4. «przyjąć (przyjmować) coś, czego się poprzednio nie posiadało, co zostało komuś przyznane, [...]», 5. **«zabrać (zabierać) komuś coś, co posiada»**, 6. «ująć (ujmować) ręką co ktoś daje [...] żeby mu ulżyć [...]», 7. «pozbawić (pozbawiać) kogoś jakiś posiadanych dotąd cech lub wartości», 8. książ. a) «doznać (doznawać) jakiś wrażeń, [...]», b) «zostać (być) obiektem czyichś działań lub zachowań; «przyjąć (przyjmować)», 9. pot. «przyjąć (przyjmować) od kogoś coś, co zleciło mu się do wykonania», 10. techn. a) «o aparatach radiowych i telewizyjnych: przyjmować fale elektromagnetyczne stacji nadawczej i przetwarzać je na dźwięki i obrazy», b) «mieć możliwość odbierania za pomocą aparatu radiowego lub telewizyjnego danej stacji, danego programu»» [Dubisz 2008: 1129–1130].

Multimedialny słownik języka polskiego wskazuje podobne, przedstawione w siedmiu podstawowych aspektach rozumienie rozpatrywanego terminu. Dla poszukiwanego kontekstu istotne będzie objaśnienie *odebrać* 5⁵, czyli: „**zabrać (zabierać) komuś coś, co posiada**”, które warunkowo dopuszcza, nie wskazując wprost w materiale ilustracyjnym, istnienie zestawienia *odebrać zagrywkę*. Nałożonym warunkiem będzie obecność metonimicznego przesunięcia sensów: (zagrywana) piłka – zagrywka. Co ważne, konteksty znaczeń *odebrać* w słowniku

⁵ Numeracja (więc kolejność) przedstawionych w słownikach objaśnień jest niespójna.

pod redakcją Szymczaka nie odpowiadają analizowanemu wyrażeniu [MSJP, hasło: *odebrać*].

Słownik pod redakcją Jerzego Bralczyka traktuje znaczenia *odebrać* w podobny sposób, jak pierwsza z omówionych publikacji leksykograficznych [Bralczyk 2008: 486–487].

W słowniku W. Doroszewskiego objaśnienie hasła *odbierać* skupia się wokół 4 podstawowych sensów równoznacznych ze znaczeniami 1, 2, 3/4 i 7 z ujęć poprzednich słowników [SJP, hasło: *odbierać*].

3. PRZYJMOWAĆ – ODBIERAĆ W KONTEKSTACH BLISKOZNACZNYCH

Brak relacji synonimicznych w źródłach leksykograficznych (co ważne, nie dla rozpatrywanego kontekstu) nie przesądza o bliskoznacznych kontekstach użyć rozpatrywanych przykładów. *Słownik wyrazów bliskoznacznych* dla leksemu *odbierać* wskazuje możliwe bliskoznaczne *przyjmować* w kontekstach: 1. **gratulacje, przysięgę; 2. list, paczkę; 3. poród** [Bańko 2008: 466], natomiast dla *przyjmować* dopuszcza niemal analogiczną zamianę na bliskoznaczne *odbierać* w użyciach: **1. prezent, towar, meldunek, gratulację przysięgę, 2. list, paczkę, 3. poród** [Bańko 2008: 641–642]. W ujęciu leksykograficznym pojawia się zatem relacja bliskości znaczeń między rozpatrywanymi czasownikami, dotyczy ona jednak innych, niż rozpatrywana, sytuacji użycia.

II. Stereotyp a znaczenie w świetle wypowiedzi dotyczących siatkówki

1. JĘZYK JAKO MAGAZYN I ŹRÓDŁO WIEDZY O ŚWIECIE

Wiedza językowa może z pewnej perspektywy wyraźnie odcinać się od tego, co o świecie sądzą użytkownicy języka⁶, ale możliwe jest także zatarcie różnic między oboma typami wiedzy, tak, że: „W zasadzie każdy skrawek wiedzy, nawet najbardziej dziwaczny, może być wchłonięty do ramy [tj. całościowego wzorca pojęciowego ewokowanego przez jednostkę leksykalną – R.T.], tworząc asocjacje wspólne dla znacznej liczby ludzi (...)” [Tokarski 2004: 16]. Uarty społecznie ogólny sposób rozumienia *przyjąć coś/odebrać coś* wpisuje w proces dekodowania znaczeń podanych czynności m.in. czynnik wolicjonalny, który spełnia też rolę przekaznika emocji [Polok, 2012: 150]. Postrzegany jako pewnego rodzaju nadwyżka znaczeniowa dla analizowanej struktury świadczy o jej emocjonalnej konotacji, więc ujęciu stereotypowym [Pisarkowa, 1976]. Ujawnia

⁶ Należy tu przywołać ugruntowane w tradycji badań językoznawczych podejście do języka przyjęte w semantyce strukturalnej.

się ona w objaśnieniach zgodnych ze społecznie przyjętym, podstawowym rozumieniem znaczeń rozpatrywanych czynności. *Przyjąć coś* potocznie to **wziąć coś, co ktoś dał (daje) dobrowolnie**, natomiast *odebrać coś* – **wziąć coś wbrew woli kogoś lub wziąć coś, co uprzednio było w posiadaniu odbierającego, a teraz nie jest** (tu także w czynność wpisana jest wolicjonalna postawa aktualnego posiadacza, który nie inicjuje zmiany stanu posiadania poprzez *oddać*). Wśród przykładów można umieścić także te, w których przedmiotem jest piłka (też uniwerbizowana zagrywka), czyli *przyjął piłkę* z konotowanym sensem ‘piłka jest darem’, oraz *odebrał piłkę*, gdzie w drugiej linii tekstu wpisano ‘piłka jest ośrodkiem sporu w relacji posiadania’. Umieszczenie tych czynności wśród terminów sportowych powoduje wyraźną rezygnację z tej perspektywy wyjaśniania, więc całkowitą rezygnację z czynnika woli w rozumieniu znaczeń omawianych czasowników.

Utrwalony obraz stereotypowo widzianego zagrania siatkarskiego *przyjęcie/odbiór zagrywki* jest wynikiem interferencji wielu składowych, takich jak kultura obejmująca też nowożytnie dyscypliny sportu, grupa społeczna umownie określona mianem „fanów siatkówki”⁷. Istnienie powtarzalnych i stałych wyobrażeń nawiązujących do kluczowych dla rozważań terminów można potwierdzić, przywołując werbalne wyrażenia przekonań o rozpatrywanym elemencie siatkarskiego rzemiosła [Bartmiński 2007: 54–55]. Wśród nich wyznaczyć można następujące przywołane niżej konteksty⁸. Warto dopowiedzieć, że analizowany materiał językowy wskazuje na niesymetryczną dystrybucję rozpatrywanych zestawień. Wyrażenie *przyjąć zagrywkę* wykazuje wyraźnie wyższą frekwencję w analizowanych przykładach tekstowych od *odebrać zagrywkę*. Czasownika *odebrać* używano w analizowanym materiale także w połączeniu z rzeczownikiem *piłka* wyrażonym wprost (można zaobserwować, że tak przede wszystkim). Warto jeszcze dodać, że wyrażenia *przyjąć/odebrać zagrywkę* – *przyjąć/odebrać piłkę* są często realizowane w uzusie z niewyrażonym w pierwszej linii tekstu rzeczownikiem *zagrywka* – *piłka*, a elipsę tę łatwo wytłumaczyć zasadą ekonomii języka, jakże ważną w omawianych gatunkach tekstu.

2. TEKSTOTWÓRCZE KONTEKSTY SEMANTYCZNE

● Kontekst czynnościowy

Przyjęcie/odbiór zagrywki przedstawiane jest jako określona czynność/zestaw następujących po sobie działań agensa. Wskazanie czynności (ujmowanej jako działanie lub nazwa tego, co ktoś robi) może przebiegać w sposób ogólny lub wykazywać

⁷ Za jej uczestników można uznać osoby, które albo uprawiają tę dyscyplinę sportu, albo z powodów prywatnych (zainteresowania) czy zawodowych (rodzaj wykonywanej pracy) jakoś są z nią związane.

⁸ Wyznaczanie cech stereotypowych ułożonych w socjolekcie nie jest celem artykułu, nie ma więc znamion wyczerpującego naukowego badania.

cechy uszczegółowienia relacji, którymi są m.in. wskazanie faz czynności, sposobu wykonania czynności, przestrzeni wykonywanej czynności, przykładowo:

a) z ośrodkiem w postaci *przyjąć*:

na przyjęciu Nikolay Penchev⁹ [1]¹⁰

Achrem zaangażowany w przyjęcie [1]

zawodnik ten często wchodzi do przyjęcia [2]

zespół grał dobrze w tym elemencie, ale teraz zaczyna na przyjęciu krwawić [1]

Kovacevic... przyjęcie na drugą stronę i... punkt z przechodzącej [2]

szarpnął trochę tym przyjęciem [1]

jest wreszcie tam ustrzelony na przyjęciu Cacic [1]

b) z ośrodkiem w postaci *odebrać*:

żeby myśleć o wygraniu seta, trzeba poprawić odbiór [1]

wyciągnął w odbiorze Pencheva [1]

teraz trzeba będzie odebrać [2]

myślał, że tę piłę Geiller odbierze, ale to majstersztyk Zbyszka Bartmana [2]

Trzeba zaznaczyć, że można wśród przykładów realizacji dla analizowanego kontekstu użyć odnaleźć takie użycia *przyjąć/odebrać*, gdzie wymiana jednego z czasowników na drugi jest niepotwierdzona w języku, przykładowo: **zawodnik staje do odbioru*¹¹, ale zawodnik *staje do przyjęcia*. Sądzę jednak, że nie tyle oznacza to wykluczenie między wskazanymi czynnościami relacji synonimii, ile potwierdza przewagę frekwencji *przyjąć* we współczesnej terminologii dotyczącej analizowanej dyscypliny sportu.

c) z ośrodkiem niewyrażonym w linii tekstu:

W tej funkcji pojawia się najczęściej nazwisko zawodnika, który *odbiera/przyjmuje* zagrywkę, czasem uzupełniane o analogiczne jak powyżej szczegóły zagrania:

mocna to była zagrywka, Geiller nad siebie [2]

Kovacevic... i Achrem z drugiej... doskonale! Punkt dla nas [2].

*zagrywa Boic – nie poradził sobie*¹² Achrem [1]

⁹ W cytowaniu obcojęzycznych nazwisk siatkarzy przyjmuję zapis proponowany na oficjalnej stronie macierzystego dla siatkarza klubu.

¹⁰ Na potrzeby artykułu przesłuchano nagrania 10 relacji telewizyjnych meczów transmitowanych przez komercyjną stację Polsat Sport i 4 sprawozdań radiowych przeprowadzonych przez Radio Rzeszów (3 transmisje) i Akademickie Radio Centrum (1 transmisja). Biorąc pod uwagę ograniczenia wydawnicze oraz powtarzalność językowych środków wyrażania, wynotowano ostatecznie cytowania ułożone w dwu przekazach: transmitowanym przez Akademickie Radio Centrum 12 grudnia 2012 r. meczu Ligi Mistrzów pomiędzy Asseco Resovia Rzeszów a Arago de Sete oraz przekazywanym przez stację telewizyjną Polsat Sport 30 października 2013 r. meczu tej samej ligi pomiędzy Asseco Resovia Rzeszów a Budvanską Rivjerą Budwą.

¹¹ Gwiazdką oznaczono hipotetyczny kontekst użycia.

¹² Warto zauważyć, że cytowane przykłady mogą jednocześnie stanowić ilustrację więcej niż jednego przywołanego w artykule kontekstu.

- Kontekst jakościowy

Czynność *przyjąć/odebrać zagrywkę* podlega wartościowaniu, w którym skrajnymi punktami skali ocennej są nasycone maksymalnie cechy wskazujące na *dobry – zły* z wpisanymi pomiędzy wartościami pośrednimi. Ocena jakości opisywanego zagrania odbywa się z perspektywy oceny czynności (co kto zrobił dobrze – źle) ujętej wprost lub traktowanej jako element rzeczywistości i bywa nierzadko wartościowana kontekstowo poprzez przypisanie omawianemu zagraniu obronnemu przymiotów, które także są źródłem wiedzy o wartościach (przykładowo cecha *odważny* jest wartościowana dodatnio, *kłopot* ma zdecydowanie ujemne nacechowanie). Wskazane sposoby językowego obrazowania ilustrują przykłady:

a) z ośrodkiem w postaci *przyjąć*:

niestety, to było bardzo złe przyjęcie [2]
tym razem gorsze przyjęcie Veresa [1]
nieco gorsze przyjęcie w tej fazie seta [1]
źle przyjmuje Ignaczak [2]
Boić niezbyt pewnie w przyjęciu [2]
zawodnicy Budziejowic zaczęli niedokładnie przyjmować [1]
dobrze przyjmuje Krzysztof Ignaczak [2]
w miarę dobrze przyjął Penchev [1]
od pewnej chwili mamy kłopot z przyjęciem [2]
zespół grał dobrze w tym elemencie, ale teraz zaczyna na przyjęciu krwawić [1]

b) z ośrodkiem w postaci *odebrać*:

nieczysty odbiór Veresa [1]
Marco Boic – tym razem perfekcyjny odbiór [1]
znakomity odbiór libero drużyny gości [2]
i znowu niedokładny odbiór w drużynie z Czarnogóry [1]
Igła czy... tak Ignaczak! Dobry odbiór [2]

c) z ośrodkiem niewyrażonym w linii tekstu:

zagrywa Boic – nie poradził sobie Achrem [1]
Nowakowski flot – dobrze libero drużyny Czarnogóry [1]
leciutka zagrywka, ale Igła ma problemy [2]
trudna zagrywka, ale dobrze Kovacevic [2]

Przywołany typ wypowiedzi daje możliwość uzupełnienia nazwy zagrania siatkarskiego w dowolnej jego postaci tak z ośrodkiem *odebrać*, jak i *przyjąć*. Warunkiem rozumienia sensu wypowiedzi jest sytuacyjny kontekst oraz niekiedy elementy wiedzy z zakresu omawianej dyscypliny (przykładowo fakt, że Nikola Kovacevic to zawodnik grający na pozycji przyjęcie z atakiem).

- Kontekst statystyczny

Opisywany typ zagrania meczowego podlega jak i inne elementy gry analizie statystycznej, której celem jest wskazanie cykliczności/powtarzalności lub wprost liczbowej wartości przypisywanej ze względu na jakiś obrany kontekst.

Taka informacja może być wyrażana liczebnikiem porządkowym (rzadziej), częściej wskazaniem procentowym (drugi sposób ujęcia uzasadniony jest zadaniami powierzonymi statystykowi drużyny). Przykłady wyrażen spełniające wywołany kontekst nietrudno odnaleźć w relacjach:

a) z ośrodkiem w postaci *przyjąć*:

tylko 38-procentowe przyjęcie w tym drugim secie [1]

rywale zanotowali niski procent przyjęcia [2]

rewelacyjne, ponad 75-procentowe przyjęcie drużyny gości [1]

kolejne złe przyjęcie Kovacevica [2]

b) z ośrodkiem w postaci *odebrać*:

jak się ma 68-procentowy odbiór zagrywki, to łatwiej o wygranie seta [2]

kolejny niedokładny odbiór w naszej drużynie [1]

znowu niedokładny odbiór naszej zagrywki w drużynie Czarnogóry [1].

W omawianym kontekście nie pojawiają się wypowiedzi z elipsą sensu *przyjąć/odebrać*.

3. STRUKTURA I STEREOTYP NAZWY CZYNNOŚCI A NAZWA ELEMENTU GRY

Zgodnie z przedstawionymi obserwacjami wybrane znaczenie słownikowe *przyjąć/odebrać* jest kontynuowane dla znaczenia terminu socjolektu siatkarskiego. Nie wydaje się to zaskakujące w świetle przedstawionych definicji. Porównanie zakresów treściowych znaczeń słów oraz dotyczących ich stereotypów zapewne pozwoliłoby ustalić rozdzźwięk między stereotypem a znaczeniem słowa [Bartmiński 2010: 371–395]. Nie dysponując stosownymi do tego celu badaniami ankietowymi, można odnieść się jedynie do najistotniejszych elementów obu badanych składowych. W przypadku *przyjąć* znaczenie ‘brać to, co ktoś daje’ częściowo odpowiada stereotypowemu ‘*przyjąć dar*’. Podobnie rzecz ma się z ośrodkiem *odebrać*, dla którego można uznać, że utrwalony w społeczeństwie i kulturze sens ‘wziąć wbrew woli kogoś’ lub ‘wziąć coś, co uprzednio było w posiadaniu odbierającego, a teraz nie jest’ potwierdzony zostaje w znaczeniu ‘zabrać (zabierać) komuś coś, co posiada’. W potocznym myśleniu (przez to języku) *przyjąć* i *odebrać* to nazwy różnych czynności w rzeczywistości. Inaczej jest w siatkarskim socjolekcie, gdzie oba czasowniki mogą kontekstowo oznaczać to samo sportowe zagranie.

Postrzeganie *przyjąć/odebrać* zostaje w nazwie siatkarskiego elementu gry potwierdzone i aktualizowane, choć pozornie element wolicjonalny nie ujawnia się w strukturze zestawionych terminów. Do takiego wniosku skłania sposób aktualizowania samą sytuacją gry sportowej, w której naturalna i wywołana zasadami (bez względu na wolę) jest sytuacja naprzemiennego przekazywania

piłki między drużynami uczestniczącymi w meczu. Wydaje się więc, że trudno dopatrzeć się w znaczeniu obu określeń wspomnianej uprzednio wolicjonalnej nadwyżki semantycznej. Za takim poglądem przemawia także zmiana perspektywy oglądu samej czynności i ulokowanie akcentu logicznego na przedmiocie (*przyjąć/odebrać coś*), a nie uczestnikowi czynności (*odebrać komuś coś/przyjąć od kogoś coś*).

Osadzając jednak owe czynności w przyjmowanej zwyczajowo strategii gry, należy zauważyć, że działania strony posiadającej piłkę nacechowane będą chęcią maksymalnego utrudnienia zawodnikom drużyny przeciwnej wejścia w jej posiadanie, a sytuacja *oddania przeciwnikom piłki za darmo* [1] to z pewnością nie wynik sportowych zamierzeń. Warto zatem zadać pytanie, czy dystrybucja *przyjąć zagrywkę* nie wiąże się z sytuacją przebicia tzw. łatwej piłki przez drużynę przeciwną (stereotypowy dar), natomiast *odebrać zagrywkę* – z kontekstem sytuacyjnym trudnego, agresywnego zagrania przez przeciwników (co byłoby wprost nawiązaniem do stereotypowego ujmowania tych czynności). O słuszności bądź nieprawdziwości postawionej hipotezy przesądzą przykłady użyc. Te w wybranych tekstach korpusu materiału są następujące:

a) z ośrodkiem w postaci *przyjąć*:

bardzo trudna zagrywka i odważne przyjęcie Achrema [1]

piekielnie mocny serwis i ustrzelony w przyjęciu Veres [1]

zagrywa Geiller – przyjęcie w punkt łatwej zagrywki i kolejny punkt! [2]

Rafał Mrozek na zagrywce – piłka zwolniła na siatce i dobrze przyjmuje Ignaczak [2]

b) z ośrodkiem w postaci *odebrać*:

teraz trzeba dobrze odebrać tę trudną zagrywkę [1]

spadająca zagrywka i nieczysty odbiór [1]

łatwy flot, choć środkowy Czarnogóry wyciągnął w odbiorze Pencheva [1]

leciutka zagrywka, ale Iglą ma problem z odbiorem [2]

Te, jak i nieprzytoczone z racji ograniczeń publikacji przykłady czytelnie ilustrują wymiennność użycia *przyjąć/odebrać* niezależnie od sposobu zagrania piłką przeciwnej drużyny. Hipoteza o kontynuacji znaczenia stereotypowego czasowników *przyjąć* – *odebrać* i jego wpływu na dystrybucję rozpatrywanych zestawień nie została potwierdzona.

Wnioski

Wymiennność terminów uzasadnia kontekst sytuacyjny, jakim jest sytuacja meczu. *Przyjąć zagrywkę* idealnie wpisuje się w istotę i reguły gry w piłkę siatkową (jako element języka przepisów i reguł sportowych ma prymarnie komunikować), która jak każda dyscyplina sportu jest przykładem rywalizacji *fair play*, ode-

brać piłkę nawiązuje do retoryki sportowej rywalizacji, wpisując się w metaforę boiskowej wojny między uczestnikami gry. Jest to zatem termin nacechowany większym ładunkiem emocjonalnym, co potwierdza sąd Krzysztofa Poloka [2012: 165]. Uzus wskazuje jednak, iż użycie obu czasowników w tekście relacji sportowej wiąże się głównie z **ich funkcją przekazu informacji o czynnościach gry**, a nie o emocjach jej towarzyszących. Precyzyjnie ujmując, o jednej i tak samo realizowanej w działaniu sportowym czynności mówi się na dwa sposoby: z ośrodkiem *przyjąć* bądź *odebrać*. Wymienność doboru zestawień dla tożsamego znaczenia, którą wykazano w cytowanych w artykule kontekstach materiału przykładowego, uprawnia do uznania *przyjąć* – *odebrać* (składowych zestawień w obrębie siatkarskiego socjolektu) za synonimy.

Literatura

- Bańko M. (red.), 2008, *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa.
 Bartmiński J., 2007, *Stereotypy mieszkają w języku*, Lublin.
 Bartmiński J., Panasiuk J., 2010, *Stereotypy językowe [w:] Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.
 Bartmiński J. (red.), 2010, *Współczesny język polski*, Lublin.
 Bralczyk J. (red.), 2008, *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Warszawa.
 Brückner A., 1985, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
 Dubisz S. (red.), 2008, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
 Pisarkowa K., 1997, *Konotacja semantyczna nazw narodowości*, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 1.
 Polok K., 2012, *Kwestie nacechowania w języku sportu*, „Słowo. Studia językoznawcze”, nr 3, s. 149–167.
 Szymczak S. (red.), 2004, *Słownik języka polskiego PWN*, wydanie elektroniczne.
 Tokarski R., 2004, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
 Tworek A., 2002, *Terminologia sportowa w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN”*, „Język a Komunikacja”, 4, tertium.
 Żmigrodzki P., 1977, *Mały słownik synonimów*, Kraków–Warszawa.

Strony internetowe

- Doroszewski W. (red.), *Słownik języka polskiego*, <http://doroszewski.pwn.pl>.
 Forum siatkarskie „Strefy siatkówki”, [forum.siatka.org](http://forum.siatka.org/viewtopic.php?f=75&t=3929), <http://forum.siatka.org/viewtopic.php?f=75&t=3929>.
 Krzyżanowski Z., *Przyjęcie zagrywki*, http://www.volleysystem.pl/oferta/241/lekcje_siatkowki_-_przyjecie_zagrywki.

**ABOUT A SYNONYMOUS RELATION *ACCEPT*
– *RECEIVE* IN A VOLLEYBALL SOCIOLECT**

Summary

The author of the paper proves the synonymy existence of the verbs *accept* – *receive* in a volleyball sociolect and explains the identity mechanism of the verbs meaning.

The stages of the scientific research include: the analysis of the meaning attributed in lexicographical sources and a cultural stereotype, a linguistic picture reproduction of a contextual confrontation *accept* – *receive a serve* and a usage presentation of both verbs in sports coverage.